

ĐIỂM SÁCH

BIẾN ĐỔI MÔI TRƯỜNG DƯỚI TÁC ĐỘNG CỦA CÁC HỆ NHÂN VĂN Ở ĐIỆN BIÊN, LAI CHÂU (*)

TRẦN MINH HẰNG

Tiếp theo cuốn sách *Sự biến đổi nền nông nghiệp châu thổ Thái Bình ở vùng núi Điện Biên, Lai Châu*, TS. Tạ Long và TS. Ngô Thị Chính lại mới cho ra mắt bạn đọc cuốn sách *Biến đổi môi trường dưới tác động của các hệ nhân văn ở Điện Biên, Lai Châu*. Đây là kết quả của dự án nghiên cứu được tài trợ của Quỹ Ford và là công trình nghiên cứu thứ hai về tương quan sinh thái nhân văn của hai tác giả.

Có thể thấy, đến nay đã có nhiều nghiên cứu về tương quan sinh thái- nhân văn của nhiều cơ quan, tổ chức, cá nhân trong và ngoài nước. Tuy nhiên, bằng sự tiếp cận theo hướng đa diện và tìm hiểu mối tương quan giữa các nhân tố tác động tới biến đổi môi trường theo phương pháp tư duy hệ thống cấu trúc, hai tác giả nêu trên đã có những nét mới trong nghiên cứu của mình. Các hệ nhân văn được nhìn nhận ở đây bao gồm: nhân khẩu và lao động, hệ canh tác và kỹ thuật nông nghiệp tương ứng, thủy lợi, thể chế quản lý và khai thác tài nguyên, hộ gia đình, các hỗ trợ từ bên ngoài như khuyến nông, khuyến lâm, các chương trình xóa đói giảm nghèo... Mỗi hệ này được xem xét theo tộc người để có thể thấy được ảnh hưởng của đặc trưng văn hoá tộc người tới biến đổi môi trường. Với mục đích nghiên cứu tác động nhiều chiều của các hệ nhân

văn tới biến đổi môi trường, các tác giả đã lựa chọn Mường Phăng làm địa điểm nghiên cứu. Đây là một xã thuộc huyện Điện Biên, tỉnh Lai Châu, có bốn dân tộc thuộc các ngôn ngữ khác nhau cùng sinh sống với những đặc trưng văn hoá riêng.

Cuốn sách là một công trình được nghiên cứu công phu về những biến đổi của môi trường dưới tác động của các hệ nhân văn với gần 300 trang viết. Ngoài phần *Lời nói đầu* và *Phụ lục* tranh ảnh, bảng biểu, sách gồm 6 chương:

Chương một: Điều kiện tự nhiên, phân bố dân cư và các mốc lịch sử trong khai thác tài nguyên xã Mường Phăng. Trong chương này, các tác giả đã mô tả bức tranh về địa lý tự nhiên, dân cư, các hình thái quản lý và sử dụng tài nguyên qua các giai đoạn lịch sử.

Chương hai: Phác họa biến đổi của hệ sinh thái tự nhiên xã Mường Phăng trong 60 năm qua. Do có những hạn chế của nghiên cứu Nhân học nên ở đây, sự biến đổi của hệ sinh thái tự nhiên chỉ được tìm hiểu theo trí nhớ của người dân và các tài liệu thứ cấp thu thập được với các yếu tố khí hậu, nước, đất và rừng. Tuy nhiên, với các tài liệu này, các tác giả đã phác họa được sự biến đổi môi trường nơi đây. Sự biến đổi cơ bản, rõ nét nhất là rừng xanh được dần thay thế bởi ruộng, nương và đất trống đồi núi trọc.

Chương ba: Biến động dân số dưới tác động của các điều kiện khai thác tài nguyên và phát triển nông-lâm nghiệp ở Mường Phăng. Các tác giả đã có những phát hiện khá lý thú khi xem xét sự biến động dân số của các tộc người qua các thời kỳ và gắn với sự thay đổi của các chính sách và thể chế kinh tế. Đó là sự gia tăng dân số cơ học của các tộc người chịu tác động rõ rệt của các chính sách nông nghiệp như: định canh định cư, di dân người Kinh xây dựng vùng kinh tế mới, di chuyển dân để xây dựng hồ chứa thuỷ nông Pa Khoang của huyện Điện Biên. Mặt khác các động thái dân số của các tộc người cũng chịu tác động của các chính sách như Khoán 100, Khoán 10 và chính sách DS-KHHGD...

Chương bốn: Tác động của các thể chế, chính sách về quản lý và sử dụng nguồn tài nguyên tới môi trường Mường Phăng. Điềm qua các thể chế, chính sách cơ bản ở Mường Phăng trong sáu thập niên qua và đối chiếu phân tích những tác động của nó tới môi trường, các tác giả đã nhận ra nhiều thay đổi qua từng giai đoạn, song sự thay đổi mạnh mẽ nhất là rừng bị tàn phá nhiều. Đến nay, do chưa đa dạng hoá được kinh tế và việc giao đất giao rừng chưa đưa lại được lợi ích cho người dân được bao nhiêu, nên sức ép nhân khẩu lên đất nông nghiệp cũng như đất lâm nghiệp là một vấn đề nan giải, bởi vậy khả năng phát triển nông nghiệp bền vững nơi này còn chưa rõ nét.

Chương năm: Sự phát triển của các hệ canh tác và tác động của chúng tới môi trường Mường Phăng. Nghiên cứu hệ sinh thái nông nghiệp địa phương để xác định tương quan giữa con người với hệ sinh thái tự nhiên, các tác giả đã chỉ ra

được sự thay đổi những yếu tố trong hệ sinh thái nông nghiệp như sự mở rộng diện tích canh tác, phát triển thuỷ lợi, thay đổi chu kỳ sử dụng đất và sự thay đổi giống cây trồng, kỹ thuật canh tác... Rất tiếc trong phần này, các tác giả chưa có điều kiện để nghiên cứu sâu tác động trở lại của sự đổi thay đó với năng suất lao động và đời sống con người.

Chương sáu: Khai thác môi trường của hộ gia đình các tộc người ở Mường Phăng. Do ở Mường Phăng có bốn tộc người với văn hoá, quy mô nhân khẩu khác nhau nên cách khai thác môi trường để sinh sống của hộ gia đình thuộc mỗi tộc người cũng có sắc thái riêng. Các tác giả đã có lý khi tìm hiểu đặc điểm chung và nét riêng thể hiện qua cơ cấu thu nhập theo nguồn thu và qua cách thức kiếm sống, cách chăn nuôi, việc duy trì nghề truyền thống, cách thức tổ chức đời sống cũng như qua quan hệ trao đổi lao động của mỗi tộc người.

Có thể nói, đây là một công trình nghiên cứu vừa có ý nghĩa khoa học, vừa có ý nghĩa thực tiễn. Các tác giả đã cung cấp cho người đọc nhiều tư liệu về mối quan hệ giữa văn hoá và môi trường tự nhiên ở địa phương trong quá khứ, hiện tại và chỉ ra những xu hướng sẽ diễn ra trong tương lai. Hy vọng cuốn sách sẽ hữu ích đối với những người quan tâm đến vấn đề dân tộc và miền núi, đến mối quan hệ sinh thái- nhân văn.

Xin trân trọng giới thiệu cuốn sách với bạn đọc.

(*) Tạ Long- Ngô Thị Chính. *Biến đổi môi trường dưới tác động của các hệ nhân văn ở Điện Biên, Lai Châu*. Nxb Khoa học xã hội, H. 2003, 282 tr., khổ 13 x 19 cm.